

Življenje med kulturami in jeziki: pripovedi Gorana Vojnovića in Widad Tamimi

Mateja Curk

mcurk3@gmail.com

Prispevek raziskuje literarne pripovedi sodobnih avtorjev, ki pišejo o večkulturnosti v evropskem prostoru in so družbeno kritični. Zanimajo nas predvsem tiste pripovedi, ki učinkujejo avtentično in prinašajo kritičen odziv na stereotipe o Drugem in Drugačnem, kot so prisotni v javnem diskurzu. Zgodbe o življenju med več kulturami in jeziki med drugim pripovedujeta Goran Vojnović in Widad Tamimi. Goran Vojnović v svojem prvencu Čefurji raus! pripoveduje o življenju potomcev priseljencev v Sloveniji, v delu Jugoslavija, moja dežela pa o spominu na razpad nekdanje Jugoslavije. Pisateljica palestinsko-judovskega rodu Widad Tamimi pa v Vrtnicah vetra pripoveduje zgodbo o nekdanjem izgnanstvu svoje judovske družine v času fašizma v Italiji ter izgnanstvu palestinske družine, ki pa je pred vojno zbežala v Jordanijo. Ob primerih avtorjev, kot je Feridun Zaimoğlu, poskušamo življenjske zgodbe protagonistov izbranih proznih del umestiti v širši nadnacionalni kontekst literarnega ustvarjanja. Namen prispevka je opazovati spreminjanje percepcije literature, ki je danes ni mogoče fiksirati z nacionalno, religiozno, jezikovno ali kulturno pripadnostjo, ampak gre za transnacionalni sistem, v katerem ustvarjajo avtorji najrazličnejših kultur in jezikov. To se kaže tudi v avtentičnosti literarnega jezika, ki je postal množica jezikovnih idiomov in kulturnih ozadij.

Ključne besede: sodobna književnost / »drugi« / večjezičnost / večkulturnost / avtentičnost / Vojnović, Goran / Tamini, Widad

Literatura in ustvarjanje »drugega« v sodobnem evropskem prostoru

V prispevku so analizirane literarne pripovedi sodobnih avtorjev, ki pišejo o večkulturnosti med nami in s svojim subtilnim občutkom kritično motrijo preteklost in sedanost. Gre za izrazito heterogeno skupino avtorjev, ki je ni mogoče zamejiti le na avtorje, ki živijo na zgodovinsko dvojezičnih območjih etničnih manjšin, in avtorje, ki so se priselili iz drugih kultur ali so potomci migrantov. Vključuje namreč vse, ki pišejo

o življenju različnih kultur in jezikov v sodobnem evropskem prostoru. Med njimi so tudi večjezični avtorji, ki imajo izkušnjo migracije ali so potomci priseljencev in pišejo o izkušnjah življenja v večkulturnem evropskem prostoru: Widad Tamimi, Yoko Tawada, Emine Sevgi Özdamar, Rafik Schami, Feridun Zaimoğlu, Terézia Mora, Melinda Nadj Abonji, Anna Kim, Olga Grjasnowa, Dimitré Dinev, Julia Rabinowich idr. Ti ustvarjalci se sami pogosto istovetijo z manjšino in v javni diskurz prinašajo zgodbe o ljudeh in njihovih življenjskih izkustvih. Čeprav v literarnem pisanju posredujejo spomine in izkušnje iz življenja med jeziki in kulturami, pa se izogibajo pojmom »integracija« in »identiteta«, saj ju razumejo kot konstrukt, ki je pogosto rabljen v političnem kontekstu (Nadj Abonji 14).

Med avtorji, ki se v današnjem evropskem prostoru identificirajo z manjšino in pišejo v jeziku večinskega naroda, podrobneje obravnavamo roman *Le rose del vento* (2016), ki je izvorno napisan v italijanskem jeziku in v prevodu nosi naslov *Vrtnice vetra* (2018). Avtorica pripovedi o življenju svojih prednikov, Widad Tamimi, je hči migrantov iz Palestine in Izraela, rojena je bila v Milanu, zadnjih nekaj let pa s svojo družino živi v Ljubljani. Kompleksno zgodbo o preteklosti, svojem očetu in razpadli družini, s tem pa tudi o razpadu ideje o enakosti in solidarnosti med južnoslovanskimi narodi in veroizpovedmi na ozemlju nekdanje Jugoslavije v slovenskem jeziku pripoveduje tudi protagonist drugega romana Gorana Vojnovića, *Jugoslavija, moja dežela* (2012). Zgodbi Widad Tamimi in Gorana Vojnovića sta napisani v standardnem jeziku, v katerega so le v manjši meri vključeni citati v drugem jezikovnem idiomu. V tem se omenjena teksta razlikujeta od tistega dela sodobnega literarnega ustvarjanja, kjer glas govorcev dvojezične sodobne migrantske skupnosti sestavlja več jezikov. Enega najbolj avtentičnih primerov literarne upodobitve dvojezičnega potomca priseljencev predstavlja Vojnovičev prozni prvenec *Čefurji raus!* (2008).¹ Bistvena značilnost izbire jezika v tem delu je alternacija kodov, kar pomeni, da se v nestandardnih govoricah literarnih oseb pojavlja več jezikov nekdanje jugoslovanske države.² Večjezične prakse, ki jih v literarnih pripovedih sodobnih avtorjev zasledimo v širšem evropskem prostoru, spominjajo na in dokumentirajo obstoj mnoštva svetov na prostoru sodobne Evrope, hkrati pa v središče raziskovanja postavljajo pojem večjezično-

¹ Poleg proznega prvenca je tematika večjezičnosti značilna tudi za Vojnovičeva romana *Figa* (2016) in *Đorđić se vraća* (2021).

² Pojavne oblike alternacije kodov so podrobneje analizirane v mojem doktorskem delu *Govorice družbenih okolij v sodobni slovenski prozi* (Curk). Pričujoči prispevek ne povzema nobenega dela disertacije.

sti. Večjezična pripoved »čefurja« iz Vojnovićevega dela *Čefurji raus!* je del širšega konteksta pisanja sodobnih literarnih pripovedi v več jezikih, o čemer pričajo besedila več pisateljev druge generacije priseljencev v Nemčiji, med njimi tudi Feriduna Zaimoğluja, ki je v enem od literarnih del ubesedil večjezično pripoved turškega priseljenca mlajše generacije, slabšalno poimenovanega »kanake«.

V sodobnih literarnih pripovedih so izbire jezika, kot kažejo primeri, ki nastajajo v širšem evropskem prostoru, raznolike. Vsem, vključno s podrobneje analiziranimi pripovedmi Gorana Vojnovića in Widad Tamimi, pa je skupno, da jih bistveno zaznamuje izkušnja večjezičnosti. To se kaže tako v izbiri jezika kot v življenjskih zgodbah posameznikov in družbenem okolju, ki ga kritično reflektirajo. Kaj za pisanje pomeni izkušnja večjezičnosti, posebej natančno razlaga tudi ena od pisateljic. Za Melindo Nadj Abonji, ki se je iz nekdane Jugoslavije kot otrok preselila v Švico, »odraščati večjezično pomeni negotovost, vendar tudi bogastvo«, saj kot pisateljica večjezični jezik ne le uporablja, ampak ga tudi izumlja in ob tem ugotavlja: »[Pisatelji z izkušnjo večjezičnosti] pogosteje postavljajo pod vprašaj večjezični jezik, izhajajo iz tega, da je jezik tudi minsko polje. Vendar sem proti združevanju, zavračam pojem 'migrantska literatura', ker je pomembno ob paralelah dojeti tudi razlike« (Nadj Abonji 14).

Izbira jezika in drugi implicitni elementi, ki jih je pri branju literarnega teksta treba priklicati v spomin na podlagi sklepanja, simbolizirajo kulturne vzorce in družbene procese, v katere so vpete zgodbe literarnih subjektov (Juvan, *Intertekstualnost* 237–238). »O tem, kaj je aktualno in kaj ne, kaj je mogoče reči in o čem še ni oz. o čem ni več mogoče govoriti«, v družbeno-jezikovni situaciji odločajo ideologije in njihovi kolektivni jeziki ali sociolekti (Zima 9). Družbene govorice ali sociolekti in kulturno izročilo pa imajo v literarnem diskurzu specifično funkcijo, saj v njem ponotranjajo, reflektirajo resničnost, ki je v literaturi predstavljena s perspektive individualne izkušnje (Juvan, *Intertekstualnost* 238–239). Družbeno okolje in zasebno življenje se v literarnem diskurzu povezuje, in sicer je literarni diskurz način, kako povedati zgodbo o »zgodovini posameznika« (Grøndahl 132). Zgodbe v izbranih delih Widad Tamimi in Gorana Vojnovića pripovedujejo o tem, kako med jeziki in kulturami živeti s samim sabo in drugimi. Ob primeru različnih izraznih možnosti literarnega pisanja analiziramo, kako se v množstvu jezikov in kultur oblikuje širša družbena zavest in vodilne ideje, pa tudi odpira nov odnos med jezikom posameznega govorca in narodno skupnostjo.

Da se odnos govorca do izbire jezika v literaturi spreminja, ugotavlja že Andrej Leben, ki pri slovenskih literarnih ustvarjalkah in ustvarjalcih

na avstrijskem Koroškem opaža razmah dvojezičnih pisav po letu 2010. Izbira literarnega jezika pri mlajših avtoricah in avtorjih, kot pojasnjuje Leben, pogosto ni več primarno povezana z izvorom, kulturno zavestjo ali manjšinsko pripadnostjo, temveč je odvisna od življenjskega okolja, družbenih mrež, individualne poetike, pa tudi od osebnega občutka za jezik in ocene lastnih jezikovnih zmožnosti (Leben 283). V primerjavi z Lebnovo analizo položaja slovenščine in slovenske manjšine v Avstriji, kjer Leben odločilno vlogo pri izbiri jezika pripiše političnim spremembam in spremenjenemu položaju slovenščine v Avstriji, nas zanima, kako izbira jezika v prozi Widad Tamimi in Gorana Vojnovića spreminja percepcijo jezika literature. Več študij se v novejšem obdobju ukvarja s kriteriji, po katerih definirati »slovensko literaturo« (Köstler in Leben; Koron in Leben; Leben in Kohl), ki je v novejšem obdobju vse bolj prepoznana tudi kot večjezična in večkulturna. Modelov, ki poskušajo razložiti, kaj obsega slovenska literatura, je več, a nobeden od njih ni enoznačen ali dokončen. Nacionalna etnojezikovna paradigma je v raziskavi Andreja Lebna in Felixa Oliverja Kohla označena kot nasilna do literature, ki je, kot pravita avtorja, »v številnih pogledih večjezična in transkulturna«:

Bolj ko neka družba skrbi za pluralne razmere na področju literature, tem večja je verjetnost, da bo literarno življenje splošno sprejeto in zaznavano v njegovi raznolikosti. Na takšni podlagi bo slovenska literatura dejansko lahko postala tudi samoumevna oznaka literature vseh, ki živijo v Sloveniji, kar bo koristilo tudi slovensko pišočin zunaj Slovenije. (Leben in Kohl 273)

Izpostavljenost večjezičnosti kot temeljnemu elementu sodobne definicije literature je posledica dolge tradicije vztrajanja pri etničnih in nacionalnih kategorijah, preko katerih se regulirajo odnosi med večinsko in manjšinskimi skupnostmi (272). Tudi v prihodnje ni verjetno, da bi nacionalna paradigma in dominantnost jezika večinskega naroda izgubili veljavo in diskurzivno premoč (273); ključno pa je, kako se v študijah in pri bralcih nasploh dojema prisotnost večjezičnosti v literaturi. Ustvarjanje številnih obrazov večjezičnosti v sodobni literaturi je mogoče interpretirati kot poskus preseganja ideje o enojezičnosti kot prevladujoče paradigme v moderni nacionalni državi, ki se je v Evropi pojavila v poznem osemnajstem stoletju in je zagovarjala idejo o ločevanju ljudi na podlagi jezika, narodne pripadnosti in državnih meja. Ta ideja je zabrisala vpogled v dejansko razširjenost večjezičnih praks; Yasemin Yildiz opaža, da je raznolikost kot vrednota vse bolj pod pritiskom ideje o homogenem evropskem prostoru, zaradi česar je raziskovanje položaja jezikovnih manjšin in stikanja več jezikov še

toliko bolj pomembno. Na podlagi raziskovanja evropskega literarnega sistema raziskovalka oblikuje sodoben metodološki pristop v raziskovanju diskurza, v katerem enojezičnost in večjezičnost soobstajata in sta opredeljeni prek medsebojnih napetosti – imenuje ga »paradigma postmonolingvizma« (Yildiz, *Beyond the Mother Tongue* 4). Paradigma večjezičnosti odpira nov pogled na odnos med jezikom govorca in narodno skupnostjo, ki ga v naslednjih razdelkih interpretiramo ob primeru izbranih proznih del, ki jih na ravni jezika in literarnih zgodb bistveno zaznamuje izkušnja večjezičnosti.

Metodološki pristop k analizi jezika literature

Skozi zgodbe in govorice literarnih del sodobnih avtorjev, ki pripovedujejo o večkulturni družbi, poskušamo pokazati, kako se spreminja percepcija literature, ki je danes ni več mogoče fiksirati zgolj z nacionalnostjo, religiozno in kulturno pripadnostjo itd., temveč je tudi njena govorica postala množica trenj jezikov in kulturnih ozadij. Literarni sistem se danes interpretira kot kraj, kjer živijo in delajo avtorice in avtorji vseh generacij najrazličnejših kultur in jezikov; zdi se, da je literaturo mogoče razumeti zgolj kot prehajanje, kot migracijo in napotnost: od tam, od koder se piše, tja, kamor je namenjena, in nekam drugam, kamor pride (Košir). Da so dimenzije ideološkega, kulturnega in imaginarnega prostora tako odprte in nedefinirane, je po mnenju Nikosa Themelisa posledica tega, da se družbeni, ekonomski in kulturni procesi dandanes dogajajo na transnacionalni ali transregionalni ravni. Prostor in čas, v katerem nastaja sodobna literatura, so v zadnjih desetletjih temeljito preoblikovali razvoj komunikacijskih tehnologij, množični mediji, informacijska revolucija in množične migracije. Če so identiteto evropskega prostora tradicionalno opredeljevali kultura, zgodovina in jezik, pa je ta prostor danes prežet z ideologijo globaliziranega, multipolarnega, nestabilnega sveta in v njem prevladujoče tržne ideologije (Themelis 286). V tem času splošne globalizacije, računalniških tehnologij in trgovinskih centrov je v različnih vrstah diskurzov pogost pojav popularizacija, ki jo v prispevku opazujemo z vidika zanjo značilnega razširjanja stereotipov o »drugem«.

Podoba idealnega »drugega« je bila ustvarjena v dolgi evropski zgodovini in se danes pojavlja kot »modni« diskurz o unikatnih, eksotičnih družbenih, jezikovnih in drugih fenomenih (Themelis 286). V času ekspanzije množičnih migracij in večjega zanimanja za razpravljanje

o življenju migrantov stereotipne predstave o »čefurju«, »kanaku«,³ »fureštu«⁴ ali kako drugače imenovanem »drugem« pogosto razširjajo zahodni mediji. Pri preučevanju percepcije »drugega« je pomemben premik pomenila študija Edwarda Saida *Orientalizem* (1978), ki analizira reprezentacije Orienta v zahodni literaturi, slikarstvu in glasbi. V njej je Said ugotovil, da zahodni svet (Evropa, ZDA) obravnava države in narode na Bližnjem vzhodu skozi »objektiv«, ki izkrivlja dejansko realnost teh krajev in ljudi. Ustvarjanje idealnega »drugega« za Evropo je tako že za Saida v nasprotju z dejstvi zgodovine, odraža interese imperializma in je ideološko motivirana praksa (Said; Said in Jhally). Na percepcijo »drugega«, kot jo vse od obdobjev evropskega osvajanja drugih prostorov in kultur ustvarja Zahod, se odzivajo pisatelji, ki so kritični do širjenja stereotipnih vzorcev namesto avtentičnega pisanja o sodobnih družbenih fenomenih. V njihovih pripovedih je vloga »drugega« dodeljena prišleku, ki živi v evropskem prostoru, ima izkušnjo bivanja med kulturami in svojo zgodbo pripoveduje v več jezikih (npr. Vojnović in Zaimoglu) ali pa jo zaznamuje tako, da izbere jezik večinskega naroda (Grjasnowa npr. piše v nemškem jeziku, Tamimi pa je tudi delo *Il caffè delle donne* iz leta 2014 napisala v italijanskem jeziku).

Zgodbe, ki pripovedujejo o osebnih življenjskih izkušnjah, nastajajo znotraj polja literature, ki jo bistveno določajo fiktivnost, domišljijaskost in estetska funkcija. V posebnem literarnem diskurzu se med literarnimi pripovedmi in resničnostjo ter med protagonistom in avtorjem vzpostavlja specifično razmerje (Skubic, *Obrazi* 105–129). Metodološki pristop, s katerim je mogoče pojasniti specifičnost razmerja med protagonistom in avtorjem literarnega dela, je v svojih teoretskih razpravah razvijal Mihail M. Bahtin. V knjigi *Estetika in humanistične vede* (1999) Bahtin razlaga, da se v primeru, ko se protagonistova življenjska zgodba v večji meri sklada z avtorjevo in ima avtobiografske elemente, upošteva odmik od neposrednega razmerja avtorja do protagonista. Tudi v pripovedih, v katerih je protagonist avtobiografski, »avtor doživlja junakovo življenje v popolnoma drugačnih vrednostnih kategorijah, kot doživlja svoje lastno življenje – avtor osmišlja junakovo življenje v docela drugačnem vrednostnem kontekstu«; »postati mora *drugi* v

³ *Kanake* je rasistična oznaka za migrante in njihove potomce, ki živijo v Nemčiji, t. i. gastarbajterje (Gürsel).

⁴ »*Furešti* so bili prišleki. Ko sem bil otrok, so se v Istro priselili pripadniki vseh narodov tedanje Jugoslavije, ki so zapolnili demografsko praznino po izselitvi italijanskega prebivalstva po drugi svetovni vojni, natančneje po letu 1947. Istra je bila del Hrvaške, toda vzdevek *furešti* so dobili celo Hrvati, ki so prišli iz drugih delov republike, torej so tudi oni spadali med *druge*« (Velikić 250).

razmerju do samega sebe, pogledati mora nase z očmi drugega» (Bahtin 24). Tak pristop k razmerju med avtorjem in resničnostjo na eni strani ter literaturo na drugi opisuje tudi eden od sodobnih avtorjev, ki je literarni tekst označil kot »mozaik faktov in fikcij«, v katerem so resnični dogodki lahko podlaga za leposlovni opis, »ampak že samo uokvirjanje v romanu jih naredi za fikcijo« (Skubic, »Ključno pa je« 527–528).

Poleg opisane metodologije specifičnega razmerja med resničnim in literarnim je v raziskavi treba upoštevati specifične značilnosti oblik večjezičnosti v proznih delih, ki znotraj literarnega sistema stopajo v odnos z vsemi ostalimi literaturami. Teoretski pristop, ki raziskuje, kako se znotraj literarnega sistema vzpostavlja kanon tekstov, avtorjev, idej in predstav, je razvil Marko Juvan v teoriji intertekstualnosti oziroma medbesedilnosti. Teorija zagovarja stališče, da prek komunikacije literature z drugo literaturo in z drugimi diskurzi (politiko, religijo) kanon literarnih tekstov postaja medij kulturnega spomina (Juvan, *Intertekstualnost* 241). »Zaradi nanašanja na govorjene, zapisane ali natisnjene svetove literature ni več upravičeno imeti samo za mimezis zunajliterarne resničnosti« (240). S svojo zmožnostjo za posnemanje teoretskega, tehničnega, praktičnega in zgodovinskega diskurza literatura povzema in – z izmišljenimi liki, zgodbami, motivi, ki so mimezis tistega, kar se je zgodilo ali bi se lahko zgodilo – predstavlja, preizkuša in ponazarja njihove problematike. Z individualizacijo in ponazoritvijo splošnejših problemov prek zgodb, likov in perspektiv fikcije se literarni diskurz kot simulaker približa življenjskemu izkustvu, doživljanju in spominu posameznikov. Zato literatura kot medij kulturnega spomina modelira tudi ideje, čustva, doživetja, zaznave in strukture delovanja individualnega spomina (Juvan, »Kulturni spomin« 389).

Jezik Vojnovičevega prvenca *Čefurji raus!* v širšem kontekstu jezika »drugega«

Vojnovičev prozni prvenec je eden najbolj izrazitih poskusov rabe sociolektov v slovenski literaturi in je v prispevek vključen kot primer avtentične upodobitve literarnega govorca, ki v slovenskem jezikovnem okolju govori »drugačen« jezik, saj v njem preklaplja med slovenskim in srbohrvaškim idiomom. Ker v oblikah alternacije med kodoma ni mogoče najti predvidljivega vzorca okoliščin, v katerih se kodni preklap v njegovi govorici pojavi, se je na določeni točki analize protagonistove govorice smiselno odmakniti od razčlenjevanja oblik alternacije kodov in poskušati to govorico razumeti v širšem nadnacionalnem

diskurzu ustvarjanja v več jezikovnih kodih in v družbenem kontekstu, ki ga na različne načine zaznamuje ideja večjezičnosti. Da bi se odmaknili od političnih in ideološko obremenjenih pomenov večjezičnosti, v prispevku opazujemo perspektivo pisateljev, ki tako kot Goran Vojnović v evropskem prostoru ustvarjajo iz izkušnje življenja med več jeziki in kulturami. V nekaterih literarnih delih je prisotna raba več jezikov, druga so v veliki meri napisana (ali prevedena) v standardni jezik. Vsem pa je skupna kritičnost do dominantnih diskurzov svojega časa in v njih razširjene ideje o »drugem«. V pisanju o življenju migrantske skupnosti v ljubljanskem predmestju Fužine Goran Vojnović v delu *Čefurji raus!* (2008) zaznava nespornost in pretiravanja, zavrača predsodke in reflektira krizo identitete sodobnega človeka. Opis vsakdana potomcev priseljencev iz nekdane Jugoslavije v literarni govorici protagonista Marka Đorđića zaznamuje izbira jezikovnih prvin, s katero pisatelj ustvarja vtis prisotnosti v okolju in skupnosti, ki jo določa položaj na družbenem obrobju in življenje med več jezikovnimi kodi. Kritični, provokativni, včasih tudi žaljivi izrazi, ter sleng, ki je izrazito ustni in namerno nepravilen, družbo opisujejo kot izrazito razdeljeno na *mainstream* in obrobje. Na različnih jezikovnih ravneh se v Markovi pripovedi pojavlja alternacija med slovenskim in srbohrvaškim jezikovnim kodom, ki ima prav tako simbole, ob rabi disfemizmov pa tudi provokativen pomen:

V vsakem od teh milijon fletov lahko v vsakem trenutku počī i gotovo. Vsi so zjebani, nervozni, nesrečni, slabo plačani, vsi so u govniḡa do guše, kot bi rekel Radovan. In vsakemu od milijon Fužinčanov lahko pukne film. Ni zadovoljnih in srečnih Fužinčanov, ker če bi bili srečni in zadovoljni, ne bi živelī na Fužinah. To je dejstvo. Ker ni enega človeka na svetu, ki je kot dete sanjal o tem, da bo živel v predmestju Ljubljane, na dvanajstem štuku, v dvojnopolsobnem stanovanju, s petčlansko famīlījo in pogledom na sosednji blok. (Vojnović, *Čefurji* 144)

V jeziku, ki učinkuje avtentično, protagonist Vojnovićevega teksta pripoveduje zgodbe potomcev priseljencev, ki skozi literaturo razmišljajo o svojem odnosu do jezikov in kultur nekdane Jugoslavije, od koder so se v Slovenijo priselili njihovi starši. V zgodbah potomcev priseljencev, ki jih v tekstu pripoveduje Marko Đorđić, se predvsem na eni strani pokaže propad ideje o bratstvu in enotnosti, enakosti, solidarnosti in zaveznīstvu med južnoslovanskimi narodi na ozemlju nekdane Jugoslavije, na drugi strani pa se izrisuje jezikovna in kulturna raznolikost slovenskega prostora, ki nikakor ni etnično, kulturno in jezikovno homogen. Pripovedovanje zgodb o kulturni heterogenosti sodobne družbe, pisanje v več jezikovnih kodih in težnja po avtentičnem

približevanju sodobnim govoricam pa ni specifična le za Vojnovičevo pisanje, ampak že uvodoma naštetih primeri avtorjev in avtoric kažejo, da gre za značilnosti, ki so prisotne v širšem kontekstu sodobnega literarnega ustvarjanja.

Med širokim naborom sodobnih avtorjev naj v prispevku poleg Vojnovića izpostavimo pisatelja, ki se je star eno leto s starši preselil iz Turčije v Nemčijo in pri pisanju v nemškem jezikovnem okolju ustvarja literarne govorice turških priseljencev. Feridun Zaimoğlu trdi, da je jezik romana *Kanak Sprak. 24 Mißtöne vom Rande der Gesellschaft* (1995)⁵ osnovan na govoru mlajšega moškega, ki ga je intervjuval (Yildiz, »Critically 'Kanak'« 320). V delu, ki je nastalo več kot desetletje pred Vojnovičevim, se pisatelj iz druge generacije turških priseljencev sprašuje, kako se kot »kanake« (nemška slabšalnica za Turke) živi v Nemčiji. Obrobni družbeni položaj priseljencev in njihovih potomcev v nemški družbi poleg prvega ponazarja tudi drugi roman *Abschaum (Izmeček)* iz leta 1997,⁶ v katerem se Zaimoğlu giblje na družbenem obrobju, ponekod že tudi v njenem podzemlju: »V knjigi spoznavamo torej tiste družbene sloje, v katere navadno nimamo nobenega vpogleda ali pa le zamegljenega, nejasnega« (Šerc 173). Čeprav v njem lahko najdemo nekaj konfliktnih okoliščin, ki dokazujejo, da med Nemci in Turki (tujci) ne gre za sožitje, avtentične literarne podobe v delu presegajo raven poročanja o nemški družbi in velemestih. Težnji po avtentičnem, realističnem upodabljanju družbenega obrobja sledi tudi jezik – prevladuje pogovorni jezik Hamburga in njegove okolice, kamor se umešča literarno dogajanje. *Izmeček* je zgodba Ertana Onguna, ki je, kot beremo v epilogu dela, pisatelja prosil, naj jo zapiše: »Dajem ti čisto snov [Stoff, »(literarna) snov«]. Si moj diler. Prodaj to stvarco« (Zaimoğlu, *Abschaum* 173). Tako Feridun Zaimoğlu kot tudi Goran Vojnović pripovedujeta o položaju posameznika, ki se na podlagi jezika in kulture staršev opredeljuje kot pripadnik manjšinske skupnosti. Tej je v večinsko nemškem oziroma slovenskem jezikovnem okolju dodeljen obrobni družbeni položaj, kar je med drugim razvidno iz protagonistove pripovedi in slabšalno rabljenih poimenovanj, kot sta »čefur« oziroma »kanake«. Podobno kot v ustvarjanju Feriduna Zaimoğluga v nemškem prostoru tudi v prozi Gorana Vojnovića nestandardni idiomi različnih jezikov v govoricah potomcev priseljencev iz republik nekdanje Jugoslavije simbolizirajo napetosti med idejo o jezikovno homogeni

⁵ Roman *Kanak Sprak* ni preveden v slovenski jezik. V prostem prevodu bi se slovenski naslov lahko glasil *Jezik kanakov. 24 zgrešenih tonov z roba družbe*.

⁶ Odlomke romana *Izmeček* je v slovenski jezik prevedel Slavo Šerc in jih leta 2000 objavil v reviji *Literatura*.

slovenski nacionalni državi in dejansko prisotnostjo večjezičnih praks v tem kulturno raznolikem prostoru: »Nimamo mi pa Slovenci šans. [...] Lahko se mi kao družimo pa štekamo pa neki izigravamo kolege pa to, samo ne moremo se pa zares poštekati. Tako bratski. Nimamo istih stvari v krvi pa gotovo. Mi smo čefurji in oni so Slovenci in to je to. Jebiga« (Vojnović, *Čefurji* 67).

Družinske zgodbe in spomini v delih *Jugoslavija, moja dežela* in *Vrtnice vetra*

Poleg tekstov, v katerih je protagonistova zgodba o »drugem« skladna z izbiro jezikovnih kodov, nadalje analiziramo primer Vojnovičevega romana, ki ga protagonist v veliki meri pripoveduje v standardnem slovenskem jeziku, in roman Widad Tamimi, ki je v izvirniku napisan v italijanskem jeziku. Gre za teksta, pri katerih je v ospredju vsebina protagonistove pripovedi o iskanju lastnega jaza. Bistveno vlogo imajo spomin in povezave s kulturnimi prizorišči minulih obdobj. Pisateljevanje predstavlja spominsko obujanje in novo interpretacijo te dediščine, pri čemer je za literarno izročilo, ki je shranjeno v kulturnem spominu, specifična »literarna imaginacija« (Juvan, *Intertekstualnost* 67). Diskurz pogojuje tudi posameznikove izbire jezika, saj jezik po Juvanovi razlagi obstaja in deluje prek diskurzov kot družbena vez, ki prek simbolov pogojuje in izmenjuje izkušnje, znanja, čustva in občutja (Juvan, »Kulturni spomin« 384). Izbira jezika v zgodbah iz vsakdanjega življenja torej ni le sredstvo sporazumevanja, ampak jezik predstavlja kulturni simbol, katerega pomen se kaže skozi delovanje in vedenje ljudi, ki govorijo določen jezik (Olenik 24). Z izbiro jezika so med drugim povezani posameznikovi osebni spomini, o katerih pripovedujeta prvoosebna odrasla protagonista del *Jugoslavija, moja dežela* in *Vrtnice vetra*.

Čeprav so literarizirane, zgodbe pripovedujejo o osebnih izkušnjah življenja v večkulturnih okoljih in prav tako kot Vojnovičev prozni prvenec tudi te zgodbe dajejo vtis življenjskosti in pristnosti, ki pa ga ustvarjajo na drugačen način. Realni zgodovinski dogodki in družbene okoliščine v Sloveniji in v Jugoslaviji v roman *Jugoslavija, moja dežela* vstopajo prek individualnega spomina prvoosebnega pripovedovalca Vladana Borojevića. V njegovi pripovedi se bralcu razkrivajo travme in strahovi mladega človeka, ki poskuša svojo zaznamovanost z jugoslovansko preteklostjo predelati in najti svoj lastni jaz v sodobni postjugoslovanski stvarnosti (Olenik 26). Podobno doživlja pisanje tudi Widad Tamimi, ki je pojasnila, da je brskanje po preteklosti

materine in očetove družine zanj pomenilo, da je lahko bolj zavestno začela oblikovati svojo prihodnost: »[Raziskovanje preteklosti je bilo zame] pomembno, da sem lahko razumela, kdo sem, kaj delam in kaj bi rada v življenju počela« (cit. v Maličev 261). Življenje otroka je po Mauriceu Halbwachsu močno odvisno od družbe, prek katere prihaja v stik z bolj ali manj oddaljeno preteklostjo. Preteklost je okvir, v katerem so zajeti otrokovi spomini, na katere se kot odrasel opre in se, ne da bi se tega zavedal, bolj reflektirano približuje življenju svoje družine (Halbwachs 63).

Zgodbo po svetu razseljenih posameznikov iz palestinske in judovske družine bistveno zaznamujejo avtobiografski elementi, saj je Tamimi potomka družin, katerih zgodovinsko dediščino zapisuje. Pisanje o življenjskih izkušnjah družine, ki živi med več kulturami, daje avtentičen vpogled v »drugega« in »drugačnega«, v družbenopolitične konflikte in dileme o posameznikovi identiteti. Pisateljeva izkušnja »drugega« je zlasti zaradi občutka izobčenosti že bila prepoznana kot jedro ustvarjalnega procesa. V njem z manjšino poistoveteni avtor poskuša vzpostaviti »drugega«, velikokrat problematizira nesporazume, pretiravanja, prepričanja o ogroženosti in predsodkih, ki izvirajo iz nevednosti ali celo ravnodušnosti (Velikić 251). Sodobne pisave zavzemajo kritično stališče do percepcij »drugega« in z izkušnjo »drugega« v literarni diskurz prinašajo spoznanje, da so različnosti zgolj vzorci naših možnosti, t. i. drugi pa je »le naša projekcija. Zmeraj smo to mi – in naš drugi je zgrajen iz predsodkov, zablod in stereotipov« (243). Kot je v enem od intervjujev povedala italijansko pišoča pisateljica, ki zadnja leta živi in ustvarja v Sloveniji, je roman *Vrtnice vetra* eden od poskusov prenašanja sporočila miru. V njem se protagonistka romana spominja svoje matere, ki je v njenem otroštvu naredila samomor, in tako začne zgodbo o iskanju družinske dediščine, v kateri ves čas išče sledi matere: »O njej je hotela izvedeti čim več, morda zato, da bi ugotovila, kakšni so bili videti svet in ljudje skozi njene oči« (Maličev 260). Pred avtorico se je tako izpisovala pripoved, do katere ni bilo preprosto vzpostaviti razdalje, saj jo je pripeljala k trenutku materine smrti, a je skozi soočenje s preteklimi in sedanjimi bolečinami lahko osvobodila sebe (261).

Podobno kot odkrivanje življenjskih zgodb prednikov od protagonistke romana *Vrtnice vetra* zahteva, da izstopi iz znanega sveta, je tudi odkrivanje zamolčane družinske zgodbe iz časa vojne na Balkanu v romanu *Jugoslavija, moja dežela* polno dvomov in zahtevnih samorefleksij. Idejo za roman je Goran Vojnović črpal iz resnične zgodbe oficirskih otrok, s katerimi se je do svojega enajstega leta vsako poletje družil v Pulju, potem pa so nekega dne »izginili«. Podobno kot se je leta

1991 z besedo »prekomanda« (»premestitev«) končalo idilično življenje družine Borojević, ki se ga protagonist zgodbe Vladan Borojević spominja kot srečnega in brezskrbnega otroštva, kjer je občutil pripadnost družini, vrstnikom, domu. Tega občutka pripadnosti ne občuti več od trenutka, ko je družina poleti 1991 zapustila dom v Pulju in se je del njegove identitete porušil (Olenik 22). V spominih na dogodke iz otroštva, na starše in sorodnike iz Novega Sada ter slovenske stare starše pripoveduje o pomanjkanju občutka pripadnosti, občutju praznine in izgubljenosti zaradi nezmožnosti interakcije s skupnostjo. Ta občutja lahko v primeru Vladanove družine povezujemo z vprašanjem narodne identitete, ki po Anthonyju Smithu pomeni identificiranje posameznikov z dediščino in njenimi kulturnimi prvinami (Smith 30). Ker Vladan ne ve, zakaj z očetom nima več stika, saj mu mati prikriva, da je oče vojni zločinec, hkrati pa se sama sina izogiba, saj v njem vidi svojega moža, Vladan kot otrok v svoji družini ne zmore zgraditi temeljev lastne identitete in se tudi kot odrasel povsod počuti kot tujec (Olenik 22). Temna družinska skrivnost se začne razkrivati sedemnajst let pozneje, ko protagonist romana v spletni iskalnik vpiše očetovo ime in nepričakovano odkrije, da njegov oče ni padel v vojni, in to ga požene na pot po Balkanu, da bi našel pobeglega očeta.

Na potovanju po Balkanu Vladan Borojević odkriva zgodbo svojega očeta Nedeljka, Srba, oficirja nekdanje Jugoslovanske ljudske armade, danes vojnega zločinca na begu pred oblastmi, ki je sina Vladana in ženo, Ljubljank Dušo, nenapovedano zapustil v začetku devetdesetih let in od takrat v otroških očeh obveljal za mrtvega. To je tesnobno potovanje, na katerem se Vladan sooča s svojimi spomini iz otroštva, življenjskimi travmami, strahovi in ponovno išče svojo identiteto. Zgodba družine Borojević skozi spomine na otroštvo in pripovedovalčevo sedanjost prikazuje podobe Balkana nekoč in danes ter pripoveduje o tragičnih usodah ljudi, ki živijo z izkušnjo vojne. Iskanje družinske dediščine, vojna in druge izkušnje prednikov, ki jih ubesedita obravnavani zgodbi Gorana Vojnovića in Widad Tamimi, imajo tudi skupno lastnost, in sicer gre v obeh delih za pripoved o spominih na dogodke, ki so protagonista v življenju zaznamovali: »Živeti. O tem sem spraševala dedka in o tem mi je govoril. O življenju družine, ki je moja, a je nisem spoznala in sem jo morala rekonstruirati« (Tamimi, *Vrtnice* 113).

Protagonistka romana *Vrtnice vetra* se najprej retrospektivno osredotoči na pretese dvajsetega stoletja, drugo svetovno vojno in izraelsko-palestinski konflikt, ki sta temeljno spremenila tok zgodovine in usodno vplivala na življenjske poti njenih prednikov, pri čemer se kolektivna družbena izkušnja izrazi in zapisuje skozi majhne, posamezne zasebne

zgodbe (Koprivnikar). Pri obujanju spominov protagonistka uporablja besede, ideje, podatke, ki jih je dobila od drugih, in tako ustvarja živo vez med generacijami, ki živijo skupaj: s komunikacijo med babicami, materami in hčerkami, očeti in sinovi ter sorodstveno nepovezanimi sodobnimi rodovi krožijo skupne predstave, občutja, načini življenja (Juvan, »Kulturni spomin« 385). Na ozadju zgodovinskih pretresov je večji del romana namenjen rekonstrukciji spominov dveh družin iz sicer različnih prostorov, ki pa imata obe izkušnjo izgnanstva (Koprivnikar).

Družinska dediščina, iz katere avtorica črpa pripovedne elemente za roman, je posebna in združuje očetovo palestinsko in materino judovsko družinsko zgodovino. Po materini strani je bil ded Widad Tamimi Jud, ki je zaradi rasnih zakonov zapustil Trst, njen oče pa je leta 1967 moral zapustiti Hebron, ki so ga takrat okupirali Izraelci (Tamimi, »Konflikt«). »Izkušnja življenja med dvema ali več kulturami, begunstvo v vseh svojih oblikah in iskanje identitete je osrednje zanimanje pisateljice, saj ne samo zapolnjuje njeno osebno življenje, pač pa tudi literarno ustvarjanje« (Koprivnikar). To, da je hotela poznati zgodovino svoje družine, za pisateljico ni bila odločitev, temveč potreba:

Postala sem skrinja krhkih zakladov, med spomini in bolečinami, veselji in zamerami, hrepenenji in strahovi mojih družin. Kakor centrifuga so me vsrkala vprašanja, odmevi groze v tišini. Čutila sem, da sem sama, [...] po prahu kopljem, odkar sem bila deklica, in iščem točke, kjer se neločljivo spletata zasebna zgodovina in Zgodovina sveta. (Tamimi, *Vrtnice* 9, 116)

Zasebni spomini, o katerih pripoveduje protagonistka dela *Vrtnice vetra*, nastajajo v vsakdanji interakciji z drugimi in se sklicujejo na širši družbeni okvir, ki ga teorija imenuje »kolektivni spomin«. Tako kot tradicija in kulturni spomin je tudi kolektivni spomin povezan z že omenjeno teorijo medbesedilnosti, del katere je tudi večšina spominjanja. Po Halbwachsu kolektivni spomin ne označuje razreda, naroda ali duha časa, ampak je »proizvod govorne in simbolne interakcije, ki jo ponotranjijo posamezniki. Kolektivni spomin sicer črpa iz tega, da je njegov nosilec skupek ljudi, vendar se kljub temu spominjajo posamezniki kot člani skupine [...]; sleherni individualni spomin [je] en pogled na kolektivni spomin« (Halbwachs 52). Tako je tudi Widad Tamimi, kot pravi sama, v odkrivanju in pisanju o zasebnih spominih svoje družine našla način, kako se soočiti z družbenopolitičnimi temami, ki so prvenstveno kolektivne. V enem od intervjujev se avtorica sklicuje na prepričanje, da je z zgodbami romanov mogoče vstopiti v življenje drugih in odživeti izkušnjo, ki je sicer nikdar ne bi. Pisanje tako za avtorico, ki je študirala pravo in mednarodne odnose, preden je

postala pisateljica, ni samo ustvarjalna in umetniška dejavnost, ampak je predvsem politično udejstvovanje (Tamimi, »To, da hočeš«).

Dedek je bil ateist, čisto pravi. In vendar je bil Jud, ponosen, da je Jud, Jud do zadnjega diha. »To, da smo Judje, smo začutili tistega dne, ko smo doumeli, da se moramo kot taki braniti,« mi je rekel. »Še dan prej smo bili Italijani, govorili smo veliko jezikov, bili smo otroci ali odrasli, funkcionarji ali podjetniki, iredentisti, ateisti ali agnostiki, bankirji, študentje, očetje, sinovi, matere ali pianistke. Potem smo postali Judje, v nas so uperili prst, in to je o nas povedalo nekaj, kar ni imelo opraviti z religijo.« Judovstvo ni religiozna zadeva, to ne more več biti. [...] Judovstvo je postalo večplasten pojav, kakor val preplavlja generacije otrok, rojenih drugje, v naročju mešanih zakonov, na sledi neizbežnega razkroja. (Tamimi, *Vrtnice* 115–116)

V družinski zgodbi protagonistke se na zasebni ravni kaže izkušnja zgodovinskega trenutka, ko so vsakdanje življenje močno določali medetnični odnosi med obrobniimi, manjšinskimi in večinskimi skupnostmi, ki v primeru izbranega citata izhajajo iz verske in etnične opredelitve manjšinske skupnosti v fašistični Italiji. Do ideologij in njihove moči prepričevanja ljudi je protagonistka na več mestih kritična. Tak primer je prepričanje o etnično, kulturno in jezikovno homogeni družbi, o katerem v zgodbi beremo, da to prepričanje v resničnem življenju skozi celotno zgodovino sproža konflikte in nemir, pa tudi osebne travme. Kot lahko beremo v spodnjih citatih, to velja tako za družino protagonistinega očeta iz Hebrona kot tudi za njenega pradedka Ottocarja Weissa, ki se je želel iz Švice vrniti nazaj v Trst, kjer pa sta takrat vladali cerkvena in fašistična ideologija:

Odkrila sem, da so mojega pradedka po materini strani iskali Angleži, ker je sodeloval v odporniškem gibanju proti britanski okupaciji. Zato je dal hitro omožiti svoje hčere in pobegnil v Egipt. Moj dedek je prišel k tustu, saj je iskal delo, in se, tako so pravili, dolgo ni mogel vrniti v Palestino, ker so mu ukradli dokumente. Nikoli mi ni bilo jasno, ali si je v vseh teh letih ustvaril drugo družino, katere sledi so se izgubile (očka je bežno nakazal to možnost), ali pa je sodeloval v odporu in je to ogrožalo njegovo vrnitev, ker je bil tudi on med iskanimi osebami. (102)

Ko je [Ottocar Weiss] prispel na glavno postajo v Milanu, je preveril, s katerega perona mora nadaljevati potovanje, potem pa se je usedel v kavarno, da bi počakal na svoj vlak. Na mizici je nekdo pustil časopis. [...] Zapisan na široko in z razločnimi črkami, sredi dvojne strani, se je naslov glasil: *Weiss, le kdo je ta žid in seksualni manijak?* V tistih letih sta Cerkev in fašistični režim našla skupno točko v nasprotovanju psihiatrični stroki. [...] Cerkev je ščitila spodobnost, medtem ko je fašizmu prišlo prav, da je v tej novi veji medicine delovalo veliko Judov. (106–107)

Zaključek

Izbor podrobneje obravnavanih proznih del dokazuje, da je v sodobnem literarnem diskurzu prisotna težnja po avtentičnem in življenjskem prikazovanju večkulturnih družbenih okolij. V literaturi opažena težnja je način kritičnega odzivanja na stereotipne podobe »drugega« v populariziranih javnih diskurzih, ki so pod vplivom globalne tržne ideologije na družbo, politiko in kulturo. Vpliv te ideologije se kaže kot razvrednotenje vrednot in načel evropske misli zadnjih stoletij, vsiljevanje poenostavljenih dilem v okoliščinah, ko postajajo problemi vse bolj zapleteni (Themelis 286). Tudi literati, med katerimi smo bolj poglobljeno obravnavali dela Gorana Vojnovića in Widad Tamimi, so do populariziranih diskurzov in množice iluzij, ki jih ti ustvarjajo, kritični in literarizirajo življenjske situacije posameznikov, ki se vsakodnevno gibljejo med številnimi tržnimi ekonomijami sodobnega sveta.

V zgodbah o protagonistovih intimnih izkušnjah bralec spremlja, kako se oblikuje protagonistov lastni jaz, hkrati pa lahko sam podoživlja dogodke iz preteklosti in lažje ozavešča situacije iz sedanje družbene resničnosti. Poleg avtentičnosti jezika in življenjskosti zgodb literaturo, ki nastaja v današnjih pogojih, zaznamuje tudi to, da nastaja v evropskem prostoru, ki je simbolični, ideološki in kulturni prostor preseganja meja naroda ali regije. V tej vlogi prozna dela *Vrtnice vetra*, *Čefurji raus!* in *Jugoslavija, moja dežela* učinkujejo kot kulturni medij, prek katerega se predelujejo kolektivne izkušnje iz preteklosti in razkrivajo stereotipna prepričanja o »drugem«. Literarni teksti so, kot se metaforično izrazi že Juvan, »posode kulturnega spomina« – z izbiro snovi, oblikovanostjo in vsebino teksti postanejo dokumenti nekdanjih dogodkov, so sledi dožemanja in pojmovanja sveta, pa tudi jezikovnega in zgodovinskega položaja posameznika (Juvan, »Kulturni spomin« 389).

V prispevku omenjeni avtorji in avtorice, njihove osebne zgodbe in literarne pripovedi o življenjskih zgodbah, ki nastajajo v sodobnem času, so kulturno in jezikovno izrazito heterogeni in ne zdržijo zamejevanja znotraj pojmov »slovenska literatura« ali »migrantska literatura«. Prvi pojem omejuje za evropski prostor tradicionalno značilna ideja o nacionalni državi, ki znotraj svojih meja združuje en narod, en jezik in eno kulturo. Drugi pojem pa prav to idejo enojezičnosti nacionalne države ruši, a je po mnenju samih avtorjev tudi ta preozek (Nadj Abonji 14). Migrantska izkušnja je namreč le ena od zgodb med številnimi drugimi, ki vsaka na svoj način razkrivajo plasti zgodovinske dediščine in iščejo svoj jaz v večglasju sedanje družbe. Z opredelitvami se poskuša poenostaviti razumevanje dogajanja v družbi; v resnici pa je ključno

pozorno opazovanje spreminjanja okolja, ljudi in tudi jezikov, da bi – tako kot poskusijo literati in filozofi – uvideli svoje bitje v večglasju kultur in njihovih jezikov, onkraj kulta nacionalne države:

Vsaka regija je mesto križanja več kultur, naša identiteta pa bo natanko takšna: kot mozaik, sestavljena iz delcev, izmed katerih je vsak potreben za splošno popolnost te identitete. Ne bomo je podedovali, ampak ustvarili. Čeprav bo imel vsak izmed nas svoj prvi jezik, bo večjezičnost postala norma. In prepričan sem, da bodo prav pisatelji postali pionirji tega sveta prihodnosti. (Venclova 344)

LITERATURA

- Bahtin, Mihail M. *Estetika in humanistične vede*. Ur. Aleksander Skaza, prev. Helena Biffio et al., Studia humanitatis, 1999.
- Curk, Mateja. *Govorice družbenih okolij v sodobni slovenski prozi*. 2016. Podiplomska šola ZRC SAZU, doktorska disertacija.
- Grøndahl, Jens Christian. »Zapiski eskapista«. *Evropske pisave. Kaj je evropskega v evropskih literaturah? Eseji iz triintridesetih evropskih držav*, ur. Ursula Keller in Ilma Rakusa, prev. Emica Antončič, Aristej, 2004, str. 127–135.
- Gürsel, Duygu. »Kanak Attak: Discursive Acts of Citizenship in Germany«. *openDemocracy*, 9. 11. 2012, <https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/kanak-attak-discursive-acts-of-citizenship-in-germany/>.
- Halbwachs, Maurice. *Kolektivni spomin*. Prev. Drago B. Rotar, Studia humanitatis, 2001.
- Juvan, Marko. *Intertekstualnost*. DZS, 2000.
- Juvan, Marko. »Kulturni spomin in literatura«. *Slavistična revija*, let. 53, št. 3, 2005, str. 379–400.
- Koprivnikar, Aljaž. »Usodna prepletenost zgodovine in intime«. *LUD Literatura*, 21. 5. 2020, <https://www.ludliteratura.si/kritika-komentar/usodna-prepletenost-zgodovine-in-intime/>.
- Koron, Alenka, in Andrej Leben, ur. *Literarna večjezičnost v slovenskem in avstrijskem kontekstu*. Založba ZRC, 2020.
- Košir, Izak. »Literati o migracijskih prostorih na nemškem govornem področju«. *Mladina*, 13. 1. 2016, <https://www.mladina.si/171868/literati-o-migracijskih-prostorih-na-nemskem-govornem-podrocju>.
- Köstler, Erwin, in Andrej Leben. »Metodološki pogledi na nadregionalni interakcijski prostor sodobne koroške slovenske literature v Avstriji«. *Historični seminar 13*, ur. Katarina Šter in Mojca Žagar Karer, Založba ZRC, 2018, str. 137–154.
- Leben, Andrej. »Izbira jezika slovenskih literarnih ustvarjalcev in ustvarjalcev v avstrijskem kontekstu«. *Obdobja 42. Slovenska literatura in umetnost v družbenih kontekstih*, ur. Andraž Jež, Založba Univerze v Ljubljani, 2023, str. 279–285.
- Leben, Andrej, in Felix Oliver Kohl. »Literatura in nacija: kako slovenska je slovenska literatura?« *Razprave in gradivo*, št. 87, 2021, str. 253–277.
- Maličev, Patricija. »Kjer smo nekoč že bili«. *Vrtnice vetra. Zgodba o prekrizanih nitih usod*, Widad Tamimi, prev. Gašper Malej, Sanje, 2018, str. 260–264.
- Nadj Abonji, Melinda. »Besedama integracija in identiteta se izogibam«. Intervjuval Slavo Šerc. *Delo*, let. 55, št. 186, 2013, str. 14.

- Olenik, Barbara. »Identiteta v sodobnem slovenskem romanu *Jugoslavija, moja dežela* pisatelja Gorana Vojnovića«. *Slovenščina v šoli*, let. 22, št. 1, 2019, str. 18–27.
- Said, Edward W. *Orientalizem. Zahodnjaški pogledi na Orient*. Prev. Lenca Bogovič et al., ISH Fakulteta za podiplomski humanistični študij, 1996.
- Said, Edward W., in Sut Jhally. »Edward Said o orientalizmu«. *Društvo za razvoj humanistike*, 14. 7. 2016, <https://zofijini.net/edward-said-o-orientalizmu/>.
- Skubic, Andrej E. »Ključno pa je, da nekaj tam spodaj je«. Intervjuval Andrej Blatnik. *Literatura*, let. 15, št. 150, 2003, str. 517–528.
- Skubic, Andrej E. *Obrazi jezika*. Študentska založba, 2005.
- Smith, Anthony D. *Nacionalizem. Teorija, ideologija, zgodovina*. Prev. Borut Cajnko, Krtina, 2005.
- Šerc, Slavo, prev. »Izmeček. Resnična zgodba Ertana Onguna (odlomki iz romana)«. Feridun Zaimoğlu. *Literatura*, let. 12, št. 109–110, 2000, str. 160–173.
- Tamimi, Widad. »Konflikt, ki vseskozi tli in občasno izbruhne kot vulkan«. Intervjuvala Jaruška Majovski. *Primorski dnevnik*, 22. 5. 2021, <https://www.primorski.eu/se/konflikt-ki-vseskozi-tli-in-obcasno-izbruhne-kot-vulkan-NI846917>.
- Tamimi, Widad. »To, da hočeš vedeti, ni odločitev, temveč potreba«. Intervjuvala Patricija Maličev. *Delo*, 6. 4. 2018, <https://old.delo.si/sobotna/to-da-hoces-vedeti-ni-odlocitev-temvec-potreba.html>.
- Tamimi, Widad. *Zgodba o prekrizanih nitih usod*. Prev. Gašper Malej, Sanje, 2018.
- Themelis, Nikos. »Iskanje razširjene samozavesti«. *Evropske pisave. Kaj je evropskega v evropskih literaturah? Eseji iz triintridesetih evropskih držav*, ur. Ursula Keller in Ilma Rakusa, prev. Emica Antončič, Aristej, 2004, str. 285–291.
- Velikić, Dragan. »Dopustiti drugega«. *Drugi v bližini. Antologija avtorjev Jugovzhodne Evrope*, ur. Richard Swartz, prev. Drago Bajt et al., Slovenska matica, 2007, str. 243–253.
- Venclova, Tomas. »Kaj lahko Litva ponudi Evropi prihodnosti«. *Evropske pisave. Kaj je evropskega v evropskih literaturah? Eseji iz triintridesetih evropskih držav*, ur. Ursula Keller in Ilma Rakusa, prev. Emica Antončič, Aristej, 2004, str. 339–345.
- Vojnović, Goran. *Čefurji raus!* Študentska založba, 2008.
- Vojnović, Goran. *Jugoslavija, moja dežela*. Študentska založba, 2012.
- Yildiz, Yasemin. *Beyond the Mother Tongue. The Postmonolingual Condition*. Fordham University Press, 2012.
- Yildiz, Yasemin. »Critically 'Kanak': A Reimagination of German Culture«. *Globalization and the Future of German*, ur. Andreas Gardt in Bernd Hüppauf, Mouton de Gruyter, 2004, str. 319–340.
- Zaimoğlu, Feridun. *Abschaum. Die wahre Geschichte von Ertan Ongun*. Rotbuch Verlag, 1997.
- Zaimoğlu, Feridun. *Kanak Sprak. 24 Mißtöne vom Rande der Gesellschaft*. Rotbuch Verlag, 1995.
- Zima, Peter V. »Primerjalna književnost in družboslovne vede«. *Primerjalna književnost*, let. 27, št. 2, 2004, str. 1–14.

Life Between Cultures and Languages: The Stories of Goran Vojnović and Widad Tamimi

Keywords: contemporary literature / the »Other« / multilingualism / multiculturalism / authenticity / Vojnović, Goran / Tamimi, Widad

This article explores literary narratives by contemporary authors who write about multiculturalism in the European space and are socially critical. We are particularly interested in those narratives that have an authentic impact and bring a critical response to the stereotypes of the Other as they are present in public discourse. Goran Vojnović and Widad Tamimi, among others, tell stories of life between several cultures and languages. In his debut book *Southern Scum, Go Home!* Goran Vojnović tells the story about the lives of descendants of immigrants in Slovenia, and in *Yugoslavia, My Fatherland* about the memory of the disintegration of the former Yugoslavia. In *Roses of the Wind*, Widad Tamimi, a writer of Palestinian-Jewish origin, tells the story of her Jewish family's former exile during fascism in Italy and the exile of a Palestinian family who fled to Jordan because of war. Taking the examples of authors such as Feridun Zaimoğlu, the life stories of the protagonists of the selected prose works are placed in a broader transnational context of literary creation. The aim of the paper is to observe the changing perception of literature, which today cannot be fixed by national, religious, linguistic or cultural belonging, but is a transnational system in which authors from a wide variety of cultures and languages work. This is also reflected in the authenticity of literary language, which has become a multitude of linguistic idioms and cultural backgrounds.

1.01 Izvirni znanstveni članek / Original scientific article

UDK 82.091

821.163.6.09Vojnović G.

821.131.1.09Tamini W.

DOI: <https://doi.org/10.3986/pkn.v48.i1.07>